

בגדרים של הבית שבו מדליקים נר חנוכה.

צריכים לדעת - שכמו שיש דין "זמן הדלקה" כמו כן יש דין "מקום ההדלקה", והיינו שיהיה סמוך לפתח ולא יותר מכ' אמות וכו', ומדיני "מקום הדלקה" שתהיה ההדלקה בתוך בית, וגם שיהיה "ביתו", והדלקה בחוץ לאו שמייה הדלקה ואינו מקיים בזה שום מצוה.

ודין זה מפורש בכמה מקומות, עיין בזה ברש"י [שבת כ"ג.] דברכת הרואה נתקנה למי שלא יקיים את המצוה, וכגון מי שבא בספינה, ומבואר שיש לו פטור כיון שאין לו בית להדליק בו, [ועיין בזה במהרש"ם ח"ד סי' קמ"ו דדן שם באיזה ספינה איירי]. וכן כתב הב"י [סימן תרע"א] דתיקנו את ההדלקה של בית הכנסת לאורחים שאין להם בית להדליק בו, והביא כן מה'כל בו'.

הרי מפורש שיש דין בית בדיני מקום הדלקה, ומפורש עוד דבעינן נמי שיהיה ביתו, ולכא' הפשטות בדין זה הוא דמי שהדליק ברש"ר דומה למי שהדליק למעלה מכ', ומי שאין לו בית אף שהוא גברא שמחוייב במצוה אבל נפטר מחיובו כיון שאין לו מקום הדלקה, ואנוס הוא.

אולם האחרונים הוכיחו דאינו כן, אלא דשאני דין "ביתו" משאר הלכות "מקום הדלקה", דהדין "ביתו" הוא עצם המחייב, ואינו הלכה בעלמא במקום ההדלקה כמו גובה כ' וסמוך לפתח וכדומה, וליכא 'פטור אונס' למי שאין לו בית אלא דלמי שאין לו בית מעיקרא לא חיילא כל החיוב, דחובת בית היא כעין חיוב מזוזה - ויש כמה מקורות ליסוד זה.

[א] הפנ"י [כ"א: ד"ה ת"ר מצות חנוכה] דייק דמאי שנא מצוה זו דלא אמרינן ביה מצוה בו יותר מבשולוחו, וסגי לצאת בנר אחד לכל הבית, וע"כ ההדלקת נר חנוכה היא מצות הבית, ולהכי למצוה סגי במנורה א' לכל בני הבית, וכונתו דהוי כעין מזוזה שהיא נמי מצות הבית, דלא שייך בזה נידון של מצוה בו יותר מבשולוחו, ולא אתינן עלה מצד שליחות כלל, והמצוה מתייחסת מאליה לכל בני הבית המחוייבים במצוה זו.

[ב] והוסיף בזה השפת אמת [כ"א: ד"ה ת"ר מצות חנוכה] דממילא דאיכא בזה שני נפ"מ לדינא, דכיון דמצוות הבית הוא, [א] כשהדליק א' מבני הבית א"צ שליחות, דמהני הדלקתו לכל בני הבית גם בלי שליחות, והדלקה ידידה מתייחס לכולהו ממילא כמו במזוזה, [ב] עוד חידש דא"צ כוונה להוציאם, דכמו דקביעת מזוזה מהני לכל המתחייבים גם בלי כוונה להוציאם כמו כן הדלקת א' מהני לכולם בלי כוונה להוציאם, הרי דמתבאר מדבריהם ד"ביתו" אינה הלכה בעלמא בדיני "מקום ההדלקה" אלא דזהו כל המחייב, וזהו הקיום, מה שנתקיימה הדלקה בביתו.

[ג] כדברי האחרונים משמע מלשון הר"ן שהבאנו לעיל בדין אכסנאי שכתב דקס"ד לפוטרו לגמרי כיון דאין זה ביתו, והוסיף שם הר"ן דקס"ד דאכסנאי דומה למי שאין לו בית דפטור ממזוזה, ומבואר כיסוד הנ"ל דחסר לו בעיקר המחייב, דכמו שמי שאין לו בית אין לו שום חיוב מזוזה, כמו כן מי שאין לו בית אין לו שום חיוב הדלקה, ואין זה פטור בעלמא.

[ד] כן מדויק נמי בתוס' בסוכה [מ"ו] דמבואר דתיקנו ברכת הרואה דווקא במצוה זו ולא במצוות אחרות, וביארו בזה דתיקנו כן מחמת חביבות הנס, ועוד דכיון דבמצוה זו יש אנשים שאין להם בית ולא יכולים לקיים את המצוה להכי תיקנו שיהיה להם עכ"פ ברכת הרואה, ועל תירוץ זה הק' התוס' דא"כ ה"ה דבמזוזה נמי נתקן כן, ולכא' היה אפשר לחלק, שהרי במזוזה מי שאין לו בית לא התחייב כלל, לעומת חנוכה דמי שאין לו בית נתחייב אלא שאין לו מקום להדליק והוא אנוס ולהכי מתקנינן ליה, ומבואר שהתוס' למדו שזה ממצות הבית, ובלי בית לא מתחייב כלל כמזוזה.

אולם נראה דאף דפשיטא דמדמינן חובת הבית וחובת הדר של מזוזה ונר חנוכה, אכן אכתי מוכרח דחלוקין נינהו, דמצאנו ביניהם כמה חילוקי דינים, וכדיבואר.

החילוק הראשון הוא, דאף דכל הסמוכים על שולחנו חייבים בחיוב א' וכולם בכלל ביתו אף אי אינם מבניו ובנותיו, וכגון משרתיו או בחורים או אכסנאי שסמוכים על שולחנו, אכן אי איכא שני בתי אב, ולכל א' איכא שולחן בפני עצמו אז שניהם חייבים בחיוב נפרד ומדליקים שני נרות נפרדים, וכמבואר בהד"י בריש סי' תרע"ז בביאור הלכה [שם], וקשה דסו"ס אין כאן יותר מבית א', וכמו דבשאר מצות הבית לא חיילא כאן יותר ממצוה אחת כמו"כ לגבי נרות חנוכה נמי נימא כן, ומזה היה משמע דחיובא בפני עצמו איכא על הגברא אלא דכל בני ביתו יוצאים בהדלקה אחת, והכא אינם בני בית א', אבל אי נימא דהמצוה היא ממצוות הבית שוב ליכא לחייבם בשתי הדלקות.

החילוק השני הוא, דשוכר ראשון שקבע מזוזה ובא תחתיו שוכר שני, הרי הראשון פטר את כל הבאים אחריו בקביעת המזוזה, וא"צ קביעת מזוזה נפרדת לכל שוכר ושוכר, והיינו טעמא דמצוות הבית הוא וכיון שבבית זה נקבע מזוזה ע"י א' שהוא חייב בחיובא דבית שוב מהני לכל בני הבית אף דאכתי לא נתחייבו בשעה שקבע, ופשוט, ועיין בזה בברכי יוסף [או"ח סי' י"ט], אולם פשוט דשוכר שהדליק מנורה, ומיד הפסיקו את השכירות [באופן שבשעת ההדלקה הוא היה עדיין מחוייב], ומיד שכרו שוכר אחר כשנרותיו של הראשון עדיין דולקים, הרי פשיטא דלא מהני בזה לחיובא דשני, וגם מזה היה משמע דחיובא בפני עצמו איכא על הגברא [אלא דכל בני ביתו יוצאים בהדלקה אחת], והכא שוכר א' לא שייך לחבירו ואינו מבני ביתו ולכן פשיטא שאינו מוציא, אבל אי נימא דהמצוה היא ממצוות הבית שוב ליכא לחייבם בשתי הדלקות נפרדות.

והחילוק השלישי הוא, ולזה העירני תלמיד א', דבאמת גדולה מכל זה מצאנו במזוזה דאף אי זר שאינו מדירי הבית קבע מזוזה שלא בשליחותם של הזדירים, הרי יוצאים בזה ידי חובתם, וכמפורש בדעת קדושים ומקדש מעט, דכיון שזה ממצוות הבית, א"כ אף אי א' שאינו מבני הבית קבעו סו"ס אכתי מתקיימת המצוה בזה שהמזוזה קבועה בביתם, משא"כ בחנוכה, דרק בהדלקת בני הבית מתקיימת המצוה, וגם מזה היה משמע דחיובא בפני עצמו איכא על הגברא והכא הו"ד דלא שייך לבני הבית פשיטא שאינו מוציא, אבל אי נימא דהמצוה היא ממצוות הבית א"כ מאי שנא מזוזה מנר חנוכה.

מכל זה היה מוכרח דאף אי נר חנוכה דומה למזווה דתרווייהו ממצוות הבית ניהו, אולם ע"כ צ"ל דנתחדש בנר חנוכה גדר חדש של בית, דנראה לומר דנתחדש גדרים חדשים ודרגות שונות בתורת בית ובדין בעל הבית בדיני התורה, והיינו דמשתנה עיקר החלות "שם בית" לגבי כל דין ודין, דחלוק עיקר שמו לענין איסור החזקת ע"ז בביתו ולענין מזווה ולענין נר חנוכה, וג' דינים נפרדים של בית ניהו.

מבואר בגמ' [שבת כ"א] דעיקר המצוה סגי בנר א' לכל בני הבית לכל הימים, והמהדרין מדליקין כל בני הבית, והמהדרין מן המהדרין מדליקין כנגד הימים.

והנה, נחלקו הרמב"ם [פ"ד חנוכה ה"א] והתוס' [שבת כ"א]: במהדרין מן המהדרין, דלפי הרמב"ם מדליקים גם כנגד הימים וגם כנגד בני הבית כהדדי, והיינו שכשיש י' בני בית, מדליקין י' כ' ל' וכו', ולפי התוס' רק בעה"ב מדליק כנגד הימים, וגם ב' בני בית בעה"ב מדליק א' ב' ג' וכו', והשו"ע [תרע"א סעיף ב'] פוסק כהתוס', והרמ"א [שם] פוסק כהרמב"ם. הרי לנו, דלרמב"ם המהדרין מן המהדרין באים להדר את ההידור של המהדרין, ולתוס', המהדרין מן המהדרין באים להדר את המצוה עצמה באופן אחר מן המהדרין, וסברת התוס' היא דבענין היכירא דימים, והרי לדרכו של הרמב"ם כבר ליכא היכירא דימים, דבדאיכא ו' נרות י"ל שהוא יום ג' וב' בני הבית, וי"ל גם שהוא יום ב' וג' בני הבית, הלכך רק מדליקין כנגד הימים ובזה איכא היכירא.

אולם, יש מחלוקת נוספת בין הרמ"א לרמב"ם, שלפי הרמב"ם בעה"ב מדליק כנגד כל בני הבית, ולפי הרמ"א כל א' וא' מבני הבית מדליק נרות ידיה בהדלקה נפרדת עם ברכה - ויש מקום עיון בשיטת הרמב"ם, דהנה, מהו הגדר של הך הידור, דבשלמא לפי הרמ"א יש 'מהלך' בהידור, שכל בני הבית יוצאין בהדלקה בפני עצמן, וכמבואר ברעק"א [שו"ת תניינא י"ג] שמתכוונין לא לצאת, ואל"כ באמת א"א שיברכו על הידור מצוה, וזהו גוף ההידור מה שכל א' מקיים מצוותו בפנ"ע, אכן לפי הרמב"ם, הרי בעה"ב מדליק את כל הנרות, ומהו הענין ומה המהלך של 'כנגד בני הבית', הרי אין כוונתו בכל הדלקה לא' מסוים להוציא, ואיזה ענין יש להעלות נרות כמספרם של בני הבית.

עו"ק מה שהק' התוס' על הרמב"ם, דלפי הרמב"ם ליכא היכירא דימים, דבדאיכא ו' נרות י"ל שהוא יום ג' וב' בני בית, וי"ל שהוא יום ב' וג' בני בית, ובשלמא לפי הרמ"א שכל א' עושה הדלקתו בנפרד, א"ש, אבל לרמב"ם אינו כן, וצ"ע שיטת הרמב"ם.

כבר נתבאר דנחלקו הרמב"ם והרמ"א האם כל א' מדליק או דבעה"ב מדליק כנגד כל בני הבית, דלרמ"א הידור מצטרף למצוה גם אחרי המצוה ובנפרד מהמצוה, ולרמב"ם הידור רק מצטרף כחלק מהמצוה ולכן דווקא בתוך הדלקת בעה"ב מצטרף ההידור, אולם אכת' לא נתבאר שורש פלוגתתם, דלמה נייד הרמ"א מגדרי ההידור של הרמב"ם.

וביאר בזה בקונטרס חנוכה [לגרח"א טורצין סי' ח'] דיסוד שיטת הרמ"א היא שהמצוה היא מצות הגברא, אלא דהקילו לקיים חיובא דגברא בהדלקת נר אחד, וא"ש למה בהידור מצוה באים להדר את המצוה של הגברא שכל אחד יקיים את המצוה בפני עצמו, וזה שיטת הרמ"א, ובזה פליג הרמב"ם, דמצות הבית היא, וכמו שהמצוה היא מצות הבית, כמו כן ההידור הוא הידור של הדלקת הבית, וזה ע"י הדלקת בעה"ב כנגד כולם.

ולכאוי' יש הכרח לזה מסברא, דלכאוי' תמוה, דאיך יתכן שההידור מבטל את עיקר המצוה, והיינו שאם צורת המצוה היא מצות הבית, א"כ איך נאמר הידור שבני הבית יכוונו דווקא שלא לצאת ידי חובת הבית וכמוש"כ רעק"א, הרי נמצא דבזה הם עושים מצוה אחרת במקום המצוה העיקרית, ואיך אפשר להדר לעשות מצות הגברא במקום עיקר המצוה שהיא מצות הבית, ולהנ"ל ניחא, דמוכרח דגם עיקר המצוה היא מצות הגברא, אלא דהקילו שכולם ידליקו הדלקה אחת, ולזה הדרא ההידור שידליקו כל גברא בפני עצמו.

עוד יש להעיר, וכבר עמד בזה השפת אמת [ד"ה ת"ר מצות חנוכה] דלכאוי' איכא קושי' עצומה, שאם המצוה היא מצות הבית, א"כ איך כל א' יכול לכיין לא לצאת ולהדליק הדלקה נפרדת, אטו א' מבני הבית יכול לכיין לא לצאת במזווה, וע"כ שכל ההדלקה היא הדלקת הידור, וא"כ איך מברכים על ההידור, וזו תימא רבתי, וצ"ע ג.

ולכאוי' גם מזה מוכרח דהרמ"א ע"כ למד דעיקר המצוה היא מצות גברא, ורק דכולם יוצאים ידי"ח ע"י בעה"ב, וממילא פשיטא שיכול לכיין לא לצאת ידי המצוה.

עוד יש לתמוה, דזה פשוט דלא צריך שליחות במצוה של נר איש וביתו, דעצם זה שא' מבני הבית הדליק הדלקה לבית, בזה סגי, ומעתה תמוה, שאם כל בני הבית החליטו להדר ולהדליק בנפרד חוץ מא' שאינו רוצה בזה, אטו מעכשיו הוא יפסיד, ויתבטל אצלו עיקר המצוה מחמת ההידור של שאר בני הבית, הרי איך הם יכולים להפקיע את הדין מצות הדלקת הבית מהנרות, וכיון שכולם מכוונים לעשות "הדלקת גברא" במקום "הדלקת בית", א"כ איך הוא יצא ידי חובה.

וע"כ דגם מזה מוכרח דמתחילה המצוה היא מצות הגברא, אלא דכולם יוצאים ידי חובה ע"י הדלקת בעה"ב בשליחותם, ובהידור דכל אחד מכיין לא לצאת ומוציא את עצמו מהמצוה, וא"ש, דכולם הוציאו את עצמן מהמצוה חוץ מאותו אחד שלא רוצה הדלקת מהדרין, והוא יצא ידי חובתו ע"י הדלקת בעה"ב, וא"ש.

הרי לנו כמה הוכחות דע"י שיטת הרמ"א שיסוד המצוה היא מצות גברא, אלא דבעי בית, אבל אין החיוב והקיום מצד הבית, הלכך בהידור א"ש איך כולם מתכוונים לא לצאת, ומדליקין הדלקה נפרד לכל אחד.

איברא דלעיל הבאנו הרבה ראיות ומקורות דחובת בית היא, וע"כ נצטרך לומר דכל הראיות הנ"ל הם רק בשיטת הרמב"ם, אבל הרמ"א חולק על כל הנ"ל, ויצא מזה כמה נפ"מ לדינא וכנתבאר שם.

ובעיקר יש לתמוה דאי חובת גברא אז בעי שליחות, שהכלל בכל המצוות הוא שמצוה בו יותר מבשלוחו, וכך הבאנו מהפנ"ל, ומזה הוא הוכיח שזו מצות בית, ובשיטת רש"י והרמ"א הדרא הקושי' לדוכתא, ועוד, שלפי דבריהם מתחדש שמהדרין מן המהדרין אינו דין חדש, רק שחוזר לדין הרגיל של מצוה בו יותר מבשלוחו – וזו תימא, וצ"ע.